

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ЕББҚ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ЖӘНЕ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Асмағиева Асылай Досжанқызы

assyлай18@bk.ru

7М01101 - Педагогика және психология ББ I курс магистранты,
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., қауымдастырылған профессор - Шугаева Г.К.

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сыныптағы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселесі инклюзивті білім беру жағдайында қарастырылады. Бастауыш мектеп жасындағы баланың сөйлеуі тек тілдік даму көрсеткіші емес, оның әлеуметтік бейімделуінің, танымдық белсенділігінің, оқу тапсырмаларын игеруінің және құрдастарымен өзара әрекетке түсуінің негізгі алғышарты ретінде талданады. Ғылыми әдебиеттерді жүйелі саралау негізінде сөйлеу бұзылыстары, коммуникативтік кедергілер, әлеуметтік-психологиялық факторлар және педагогикалық қолдау тетіктері айқындалады. Зерттеу нәтижесінде ЕББҚ оқушылармен жұмыста жүйелілік, тұлғалық бағдар, пәнаралық ықпалдастық, жағдаяттық қарым-қатынас, ойын мен тренингтік әдістердің тиімділігі нақтыланды. Практикалық бөлімде сыныптық қарым-қатынасты ұйымдастыру, сөйлеу белсенділігін күшейту, сұрақ қою, пікір білдіру, диалог құру және оқушының өз ойын анық жеткізу дағдыларын жетілдіру жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: ЕББҚ, бастауыш сынып, сөйлеу дағдысы, коммуникативтік дағды, инклюзивті білім беру, тіл дамыту, диалог, әлеуметтік бейімделу, коррекциялық жұмыс, педагогикалық қолдау.

Қазіргі білім беру кеңістігінде инклюзивті бағыттың күшеюі бастауыш сыныптағы әрбір баланың танымдық, тілдік және әлеуметтік мүмкіндіктерін тереңірек тануды талап етеді. Әсіресе ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дамуы мектеп тәжірибесіндегі ең нәзік әрі күрделі салалардың бірі болып отыр. Себебі бастауыш буында қалыптасатын тілдік дағды кейінгі оқу жетістігінің, өзіндік пікір білдірудің, мұғалім нұсқауын түсінудің, сыныппен қарым-қатынас орнатудың және тұлғалық сенімділіктің негізін қалайды. Егер бала дыбысты анық айта алмаса, сөз мағынасын жеткілікті түсінбесе, сөйлемді байланыстырып құрай алмаса немесе сұраққа уақытында жауап беруге қиналса, онда бұл қиындық тек сөйлеу кемшілігі шеңберінде қалмай, оқу әрекетінің барлық түріне әсер етеді.

Бастауыш сынып жағдайында ЕББҚ оқушының сөйлеу ерекшелігі әртүрлі көрініс береді. Кейбір балалардың дыбыстауында ақау болса, енді бірінде сөздік қоры шектеулі, грамматикалық құрылымы әлсіз, байланыстырып сөйлеуі жеткіліксіз болады. Басқа бір топта түсіну мен жауап беру арасындағы уақыт ұзарып, диалогқа ену, әңгімені жалғастыру, серіктесін тыңдау, өз ойын толық жеткізу қабілеті баяу дамиды. Мұндай жағдайларда педагог баланың тек оқу нәтижесіне емес, оның сынып ішіндегі қатысу сапасына, эмоциялық қауіпсіздігіне, өзіне деген сеніміне және тілдік әрекетке қатысу дайындығына назар аударуға тиіс.

Осы мәселені ғылыми тұрғыдан қарастырудың маңызы артып отыр, өйткені инклюзивті ортада оқушыны тек бейімдеу емес, оның толыққанды сөйлеу және коммуникативтік әлеуетін ашу қажет. Бұл бағытта бастауыш мектеп мұғалімі, логопед, психолог, дефектолог және ата-ана арасындағы сабақтастық шешуші мәнге ие. Сонымен қатар сөйлеу дағдысын дамыту тек арнайы кабинеттегі түзету сабағымен шектелмеуі тиіс, ол күнделікті сыныптық қарым-қатынастың өзегіне айналуы керек. Сондықтан зерттеуде ғылыми әдебиеттерге сүйене отырып, ЕББҚ оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын дамытудың мазмұны,

шарттары мен тиімді жолдарын айқындау көзделді.

Инклюзивті ортадағы сөйлеу әрекетінің маңызын ашуда Е. В. Рябованың «Развитие коммуникативных навыков у младших школьников с нарушениями речи в условиях инклюзивной среды» атты еңбегі айрықша назар аударарды. Аталған зерттеуде сөйлеу бұзылыстары бар кіші мектеп жасындағы оқушылардың құрдастарымен қарым-қатынасқа түсуі, өз ойын бастау, әңгімеге қосылу, өтініш білдіру, сұраққа жауап қайтару және өзара әрекетті жалғастыру қабілеті көбіне арнайы педагогикалық қолдауға тәуелді екені көрсетілген. Еңбектегі тұжырымдардың бірі ретінде коммуникативтік дағды тек табиғи қарым-қатынас нәтижесінде өздігінен қалыптаспайтыны, оны мақсатты түрде ұйымдастыру қажеттігі айқындалады; бұл мазмұн “инклюзивті ортада сөйлеу бұзылысы бар оқушының қарым-қатынас дағдысы арнайы жағдай жасалғанда ғана нәтижелі дамиды” деген ойға саяды [1, 101]. Осы қағида бастауыш сынып тәжірибесінде өте маңызды. Мысалы, 2-сыныптағы дыбыстарды алмастырып сөйлейтін оқушы жаңа тақырып бойынша суретке қарап сөйлем құрауға тиіс делік. Егер мұғалім одан бірден толық жауап күтсе, бала қобалжып, қысқа сөзбен шектелуі мүмкін. Ал егер жауап үлгісі, тірек сөздер, жұптық талқылау және мадақтау берілсе, ол “Бұл суретте бала кітап оқып отыр” деген қарапайым сөйлемнен “Бала кітапты қызығып оқып отыр, өйткені суретте оның жүзі сабырлы көрінеді” деген кеңейтілген пікірге өте алады. Демек, сөйлеу белсенділігі баланың ішкі мүмкіндігімен ғана емес, педагогтің ұйымдастыру шеберлігімен де анықталады. Рябова еңбегіндегі пайымдар ЕББҚ оқушының үндемей қалуы көбіне оның білмеуінен емес, қатынасқа түсу жолының дұрыс берілмеуінен туындайтынын аңғартады. Сондықтан бастауыш сыныпта коммуникативтік тапсырмаларды күрделілік деңгейімен емес, қолжетімділігі мен қауіпсіздігімен құру қажет.

Коммуникативтік әрекеттің инклюзивті білім беру жағдайындағы әлеуметтік сипатын Н. Б. Альборова, М. Т. Ногерова, Л. М. Таукенованың «Особенности коммуникативной деятельности младших школьников в условиях инклюзивного образования» атты зерттеуі терендетеді. Бұл еңбекте кіші мектеп жасындағы оқушының қарым-қатынасы тек тілдік бірлікалмасуы емес, оның сыныптағы орны, серіктесін қабылдауы, өзге баламен бірлескен әрекетке түсуі, эмоциялық жауап қайтаруы және ұжымдық нормаларды меңгеруімен сабақтас екені көрсетіледі. Ғалымдар коммуникативтік қызметтің әлсіз дамуы баланың әлеуметтік оқшаулануына әкелуі мүмкін екенін дәлелдей келе, “инклюзивті сыныпта табысты өзара әрекет үшін оқушының қарым-қатынас дағдысы мен әлеуметтік қабылдауы қатар дамуы қажет” деген тұжырым ұсынады [2, 117]. Бұл ойды бастауыш сыныптағы күнделікті жағдаймен түсіндіруге болады. Мәселен, ЕББҚ оқушы топтық жұмыста тапсырманы жақсы түсінгенімен, құрдасына жолыққанда “маған бер”, “мен айтам”, “сен емес” секілді қысқа әрі бұйрық райлы репликалар қолдануы мүмкін. Оның себебі агрессияда емес, әлеуметтік тілдің жеткіліксіз қалыптасуында жатады. Мұндай балаға “маған бере аласың ба?”, “сен не ойлайсың?”, “бірге жасайық” секілді коммуникативтік үлгілерді арнайы үйрету қажет. Яғни сөйлеуді дамыту сөздік қорды байытумен шектелмейді, ол әлеуметтік жағдаятқа лайық тілдік мінез-құлық қалыптастыруды да қамтиды. Альборова және әріптестерінің еңбегі бастауыш мектепте тіл дамыту жұмысының тәрбие міндетімен табиғи түрде бірігетінін дәлелдейді. Осы негізде инклюзивті сыныпта тілдік орта мейірімді, баяу, түсінікті және болжамды болғаны тиімді. Құрдастардың да ЕББҚ оқушымен дұрыс сөйлесу мәдениетін меңгеруі нәтижені күшейтеді.

А. Н. Помагаеваның «Развитие коммуникативных навыков у младших школьников с умственной отсталостью средствами социально-психологического тренинга» атты зерттеуінде зиятында ерекшелігі бар кіші мектеп жасындағы балалармен тренингтік жұмыс жүргізудің нәтижелері көрсетіледі. Еңбек мазмұнында қарым-қатынас дағдысы рөлдік әрекет, эмоционалдық серіктестік, бірлескен жаттығу және жағдаятты қайталау арқылы тиімді қалыптасатыны айтылады; бұл тұрғыдан “әлеуметтік-психологиялық тренинг коммуникативтік әрекетті белсендіруге нақты ықпал етеді” деген түйін жасалады [3, 111]. Бұл тұжырым бастауыш сыныптағы ЕББҚ оқушылармен жұмыс барысында аса құнды. Көп жағдайда мұғалім сөйлеуді дамыту дегенде мәтін мазмұнын айтқызу, сурет бойынша әңгіме

құрату немесе сұрақ-жауаппен шектеледі. Алайда кейбір балалар үшін бұлар жеткіліксіз болуы мүмкін. Оларға “қонақ қарсы алу”, “дүкенде сөйлесу”, “досыңнан көмек сұрау”, “қате жіберсең кешірім сұрау”, “сабақта сұрақ қою” секілді жағдаяттарды сахналау әлдеқайда нәтижелі. Мысалы, зиятында ауытқуы бар 3-сынып оқушысы “маған су бер” деген бір үлгіні ғана білсе, тренингтік ойында оған “кешіріңіз, маған су бере аласыз ба?”, “рахмет”, “тағы да керек болса айтамын” сияқты бірізділік үйретіледі. Осылайша сөйлеу тіркесі әлеуметтік әрекетпен байланысып, бала оны шынайы өмірде қолдана бастайды. Помагаева зерттеуінің құндылығы да осында: коммуникативтік даму тек тілдік форма емес, әлеуметтік сценарийлерді игеру ретінде қаралады. Бұл тәсіл әсіресе сөйлеуі шектеулі, өзіне сенімі төмен, өзара әрекетке баяу кірісетін балалар үшін маңызды.

А. Есназар, А. Жапбаров, А. Жорабекова, З. Қабылбекова, А. Нұралиева, Э. Уайдуллақызының «Determination of Primary School Children’s Speech Skills in Interdisciplinary Communication in Learning Environments» атты еңбегінде бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдылары оқу ортасындағы пәнаралық коммуникациямен сабақтастықта қарастырылады. Зерттеу мазмұны бойынша сөйлеу қабілеті тек тіл сабағында емес, барлық пән де дамитыны және оқушының ойын түсіндіру, дәлелдеу, салыстыру, талқылау әрекеті арқылы жетілетіні айқын көрінеді. Авторлар “оқу ортасындағы пәнаралық коммуникация баланың сөйлеу дағдысын табиғи әрі тұрақты дамытады” деген қорытындыға келеді [4, 379]. Бұл тұжырым ЕББҚ оқушылармен жұмыста ерекше өзекті. Өйткені көптеген мектеп тәжірибесінде сөйлеу мен коммуникацияны тек қазақ тілі немесе әдебиеттік оқу сабағының міндеті ретінде қарастыру әлі де кездеседі. Ал шын мәнінде математикада амалдың қалай орындалғанын түсіндіру, дүниетануда құбылысты сипаттау, көркем еңбекте жұмыстың ретін баяндау, музыкада әсерін сөзбен жеткізу – бәрі де сөйлеу дағдысын дамытатын қуатты тетік. Мысалы, 1-сыныптағы ЕББҚ оқушысы математикада “үш пен екіні қостым, бес шықты” деп қарапайым жауап берсе, мұғалім оның сөзін “Мен алдымен үш алма санадым, содан кейін тағы екі алма қостым, барлығы бес алма болды” түрінде кеңейтуге жетелей алады. Бұл жерде бала тек есеп шешіп қоймай, әрекетті тіл арқылы түсіндіруге үйренеді. Пәнаралық тәсілдің артықшылығы – сөйлеу дағдысының тек арнайы жаттығуда емес, өмірлік әрі оқу жағдаяттарында бекітілуінде. ЕББҚ оқушы үшін мұндай жүйелілік аса қажет, өйткені ол жаңа сөйлеу үлгісін бір сабақта естіп, келесі сабақта қолданып, үшінші жағдайда қайталау арқылы біртіндеп орнықтырады.

Дж. Э. Докрелл, П. Хауэлл, Д. Леунг, А. Дж. Б. Фьюгардтың «Children with Speech Language and Communication Needs in England: Challenges for Practice» атты мақаласында сөйлеу, тіл және коммуникация қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудің практикалық қиындықтары мен жүйелік талаптары сараланады. Авторлар мұндай балалардың оқу үлгерімі, мінез-құлық көріністері, сыныптағы белсенділігі және мұғаліммен өзара байланысы сөйлеу мүмкіндігіне тікелей тәуелді екенін негіздейді. Еңбектің мазмұны “сөйлеу және коммуникация қажеттіліктерін ерте тану мен тұрақты қолдау оқушының жалпы білім траекториясына шешуші ықпал етеді” деген тұжырымға саяды [5]. Бұл бастауыш сынып үшін ерекше мәнді. Кейде мұғалім сабақта үнсіз отыратын, сұраққа қысқа жауап беретін немесе тапсырманы орындаса да түсіндіре алмайтын баланы тұйық, ынтасыз немесе әлсіз деп қабылдайды. Ал шын мәнінде мәселе сөйлеуді түсіну, тілдік өңдеу және жауапты ұйымдастыру механизмінде болуы мүмкін. Мұндай оқушыға уақыт беру, нұсқауды қысқа бөліктерге бөлу, визуалды тірек қолдану, жауаптың бірнеше нұсқасын ұсыну, жұппен сөйлету, сөйлемнің бастауын беріп жалғастырту сияқты амалдар қажет. Докрелл және әріптестерінің пайымдары сөйлеу қиындығы бар баланы тек арнайы маманның нысаны ретінде емес, жалпы педагогикалық тәжірибенің тұрақты назарындағы оқушы ретінде қарастыруды ұсынады. Бұл бастауыш буындағы инклюзия сапасын арттыруда шешуші қадам болып саналады.

Мақалада сипаттамалық, салыстырмалы, талдамалық және интерпретациялық әдістер қолданылды. Негізгі дереккөз ретінде инклюзивті ортадағы бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік қызметі, сөйлеу дамуы және оны жетілдіру тәсілдеріне арналған бес ғылыми еңбек алынды. Әдебиеттер мазмұны жүйеленіп, ондағы теориялық тұжырымдар мен

практикалық байқаулар өзара салыстырылды. Талдау барысында сөйлеу бұзылыстары бар балалар, зиятында ауытқуы бар оқушылар, оқу ортасындағы тілдік өзара әрекет және педагогикалық қолдау тетіктері кешенді түрде қарастырылды. Сонымен бірге бастауыш сынып тәжірибесіне тән нақты жағдаяттар моделденіп, оларды сабақ, ойын, жұптық жұмыс және сыныптық қатынас аясында қолданудың мүмкіндіктері сараланды. Мұндай әдіснамалық ұстаным ЕББҚ оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дамуын тар логопедиялық мәселе ретінде емес, оқу әрекеті мен әлеуметтік байланыс жүйесіндегі кешенді құбылыс ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді.

Ғылыми әдебиеттерді талдау бастауыш сыныптағы ЕББҚ оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын дамыту бірнеше өзара байланысты шартқа тәуелді екенін көрсетті. Біріншіден, баланың сөйлеу белсенділігі қауіпсіз психологиялық ахуалда жоғарылайды. Егер ол қателесуден қорықпаса, сөзі бөлінбесе, мұғалім тарапынан асықтыру болмаса, қарапайым жауаптан күрделірек пікірге біртіндеп өте алады. Екіншіден, сөйлеу дағдысы арнайы логопедиялық жұмыс пен сыныптық қарым-қатынас арасындағы сабақтастықта қалыптасады. Логопед кабинетінде дыбыс қою жүзеге асқанымен, оны сыныпта қолданбаса, дағды тұрақталмайды. Үшіншіден, коммуникативтік даму сөзді жаттатудан емес, мағыналы жағдаятта қолданудан күшейеді. Бала “сәлеметсіз бе”, “рахмет”, “кешіріңіз”, “маған көмектесіңізші”, “менің жауабым мынадай” деген тіркестерді жаттап қана қоймай, тиісті жерде пайдалана алғанда ғана шынайы ілгерілеу байқалады. Төртіншіден, ЕББҚ оқушыға арналған сөйлеу тапсырмасы жалпылама емес, нақтыланған және сатыланған болуы тиіс. “Сөйлем құра” деген нұсқаудан гөрі “суретке қара, кейіпкерді ата, не істеп тұрғанын айт, содан кейін не себепті екенін түсіндір” деген жүйелі бағыт әлдеқайда нәтижелі.

Практикалық тұрғыдан алғанда бастауыш сыныпта бірнеше тиімді амал көзге түседі. Сабақ басында қысқа тілдік шеңбер ұйымдастырып, әр баладан “менің көңіл күйім”, “бүгін мен не күтемін”, “кеше маған не ұнады” сияқты шағын сөйлем айтқызу ЕББҚ оқушыны қатынасқа жұмсақ енгізеді. Әдебиеттік оқуда кейіпкер атынан сөйлеу, сұхбат құру, сөйлемді

толықтыру, пікірді дәлелдеу тапсырмалары байланыстырып сөйлеуді дамытады. Математикада шешім жолын сөзбен түсіндіру, дүниетануда бақылау нәтижесін айту, еңбек сабағында әрекет ретін баяндау – бәрі де сөйлеу мүмкіндігін кеңейтеді. Жұптық жұмыста оқушыларға дайын сөйлеу үлгілерін беру пайдалы. Мысалы, “мен сенімен келісемін, себебі...”, “меніңше, басқаша болуы мүмкін, өйткені...”, “маған түсіндіріп жіберші”, “сенің жауабыңнан мен мынаны түсіндім” деген құрылымдар коммуникативтік дербестікті қалыптастырады. Бұл үлгілер ЕББҚ оқушыға тілдік қаңқа ретінде қызмет етеді.

Сыныптағы нақты мысалдар мұндай тәсілдердің нәтижесін айқындайды. Айталық, 2-сыныптағы дыбыстауында кемшілігі бар оқушы мәтінді оқығанда қиналады, бірақ суретпен жұмыс істегенде белсендірек. Егер мұғалім оған бірден мазмұндама сұрамай, алдымен “кім?”, “қайда?”, “не істеп жатыр?” деген қысқа сұрақтар қойса, кейін сол жауаптарды біріктіріп сөйлем жасатса, бала біртіндеп ұзақ айтуға бейімделеді. Немесе 3-сыныптағы аутизм спектріндегі бала құрдасымен тікелей диалогтан қашса, оған карточка арқылы сөйлесу кезегі, дайын амандасу формуласы, “мен де қосылайыншы” тәрізді тіркестер ұсынылса, топтық әрекетке кіруі жеңілдейді. Ал зиятында ерекшелігі бар оқушы үшін рөлдік ойындар өте қолайлы: “дәрігер мен науқас”, “сатып алушы мен сатушы”, “мұғалім мен оқушы” үлгілері арқылы ол өмірлік тілдік сценарийлерді игереді.

Талқылау нәтижелері ЕББҚ оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дамуын бағалауда қате өлшемдерден бас тарту қажеттігін де көрсетті. Мұндай балаларды сыныптағы жалпы тілдік нормамен ғана салыстыру жиі әділетсіз болады. Негізгі көрсеткіш баланың өз алдыңғы деңгейімен салыстырғандағы ілгерілеуінде жатуы тиіс. Егер ол бұрын бір сөзбен жауап беріп, кейін екі-үш сөйлеммен ойын жеткізе бастаса, бұл маңызды табыс. Егер ол бұрын көмек сұрай алмаса, енді “маған тағы бір рет түсіндіріңізші” деп өтініш білдіре алса, бұл да коммуникативтік даму көрсеткіші. Сондықтан бағалау жүйесінде тілдік дұрыстықпен қатар қатысу белсенділігі, диалогқа енуі, серіктесті тыңдауы, ойын аяқтауы және сөйлеуге деген ынтасы ескерілуі керек.

Тағы бір маңызды мәселе – ата-анамен жұмыс. Кейде үйде баланың орнына барлығын ересек адам айтып береді, соның салдарынан сөйлеу бастамасы тежеледі. Ал егер ата-анаға балаға таңдау сұрақтарын қою, күнделікті әрекетті айтып отыру, бірге кітап талқылау, қысқа диалогтарды қайталау, баланың сөзіне сабырмен уақыт беру жолдары түсіндірілсе, мектептегі жұмыс үй жағдайында жалғасады. Бұл сабақтастықсыз тұрақты нәтиже күту қиын. Осылайша зерттеу бастауыш сыныптағы ЕББҚ оқушының сөйлеу және коммуникативтік дамуы кешенді ұйымдастырылғанда ғана табысты болатынын дәлелдеді. Мұнда пән мұғалімінің тілі, сынып мәдениеті, тапсырма құрылымы, мамандар ықпалдастығы және ата-ананың қатысуы бір арнаға тоғысуы тиіс. Инклюзивті ортада тіл дамыту жұмысы қосымша емес, оқу процесінің орталық компонентіне айналғанда ғана бала өз мүмкіндігін толық аша алады.

Бастауыш сыныптағы ЕББҚ оқушылардың сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселесі инклюзивті білім берудің мазмұндық өзегінің бірі болып табылады. Зерттеу барысында қарастырылған ғылыми еңбектер бұл үдерістің күрделі де көпқырлы екенін көрсетті. Сөйлеу дамуы тілдік ақауды түзетумен ғана шектелмейді, ол баланың әлеуметтік әрекетке түсуін, құрдасымен байланыс орнатуын, оқу тапсырмасын түсінуін, өз ойын білдіруін және мектеп өміріне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Сондықтан ЕББҚ оқушымен жұмыс барысында сөйлеуді оқшау дағды ретінде емес, тұлғалық және әлеуметтік даму тетігі ретінде тану қажет.

Талдау нәтижелері инклюзивті бастауыш сыныпта сөйлеу және коммуникативтік дамудың тиімді болуы үшін бірнеше қағида маңызды екенін аңғартты. Оқушыға қолайлы эмоционалдық орта қажет, сөйлеу тапсырмалары нақты және сатыланған болуы керек, қарым-қатынас үлгілері жағдаятпен байланыста берілуі тиіс, ал оқу пәндерінің барлығы тілдік дамуға қызмет етуі қажет. Тренингтік, рөлдік, ойындық және пәнаралық тәсілдердің тиімділігі осы тұрғыдан жоғары. Сонымен қатар баланың шағын жетістігін уақытында байқап, оны әрі қарайғы ілгерілеуге айналдыра білу де маңызды. Инклюзивті білім беру жағдайында ЕББҚ оқушының сөйлеу дағдысын дамыту – тек арнайы маманның емес, бүкіл педагогикалық

ұжымның ортақ міндеті. Егер бастауыш буында бала өз ойын анық жеткізуге, сұрақ қоюға, жауап беруге, тыңдауға және қарым-қатынасқа сенімді кіруге үйренсе, бұл оның кейінгі оқу жолына ғана емес, толыққанды әлеуметтік өміріне де берік негіз қалайды.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Рябова Е. В. Развитие коммуникативных навыков у младших школьников с нарушениями речи в условиях инклюзивной среды // Педагогические исследования. 2021. Вып. 3. С. 97–111. URL: <https://aguped.ru/?article=38&id=21>

2. Альборова Н. Б., Ногерова М. Т., Таукенова Л. М. Особенности коммуникативной деятельности младших школьников в условиях инклюзивного образования // Историческая и социально-образовательная мысль. 2021. Т. 13, № 4. С. 113–123. DOI: 10.17748/2075-9908-

2021-13-4-113-123. URL: <https://s.hist-edu.ru/index.php/hist/article/view/3628>

3. Помагаева А. Н. Развитие коммуникативных навыков у младших школьников с умственной отсталостью средствами социально-психологического тренинга // СМАЛЬТА. 2021. № 4. С. 107–116. URL: <https://smalta-ckt.ru/article/view/146>

4. Есназар А., Жапбаров А., Жорабекова А., Қабылбекова З., Нұралиева А., Уайдуллақызы Э. Determination of Primary School Children's Speech Skills in Interdisciplinary Communication in Learning Environments // World Journal on Educational Technology: Current Issues. 2020. Vol. 12, No. 4. P. 373–388. DOI: 10.18844/wjet.v12i4.5190. URL: <https://www.unpub.eu/ojs/index.php/wjet/article/view/5190>

5. Докрелл Дж. Э., Хауэлл П., Леунг Д., Фьюгард А. Дж. Б. Children with Speech Language and Communication Needs in England: Challenges for Practice // Frontiers in Education. 2017. Vol. 2. Art. 35. DOI: 10.3389/feduc.2017.00035. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2017.00035/full>